

Study of the Semantic Field and Linguistics of the Words "Fear", "Ru'", "Rahb", and "Wajal" in the Holy Quran

Moharram Ghorbani

PhD Student in Arabic Language and Literature, Shahid Madani University of Azerbaijan, Tabriz, Iran

Askar Babazadeh Aghdam

Associate Professor of Arabic Language and Literature, University of Qur'anic Sciences and Studies, Qom, Iran

Mehdi Shafae

Assistant Professor, Farhangian University, Tabriz, Iran

Accepted: 20/04/2025

Extended Abstract

1. Introduction

The semantics of Quranic words is one of the modern research methods in the Quran. The vast semantic fields of the eternal book are examined after selecting the words with the systemic relationship of the words around them, and some hidden layers of the meanings of the verses appear. In this article, the intention is to analyze and examine the semantic layers of the word "Fear", which include: Khuf, Rahab, Wajal, Faz, A'rab, and Rau, with regard to the relationships of association in the Quran. This research is an attempt to refine the soul and achieve happiness in the hereafter in the path of recognizing the negative and positive aspects and values of Quranic words that indicate fear, which is possible with the necessary knowledge of the evidence and accompanying words and sweet Quranic stories. A semantic look at the text and a semantic analysis of its words is one of the ways to achieve the precise meaning and the main intention of the speaker. This type of view in the Quran is of particular importance due to its guiding aspect and the role it plays in ensuring human

Received: 20/12/2023

ISSN: 2228-6616

eISSN: 2476-6070

* Corresponding Author: babazadeh@quran.ac.ir

How to Cite: Ghorbani, M., Babazadeh Aghdam, A., Shafae, M. (2025). Study of the Semantic Field and Linguistics of the Words "Fear", "Ru'", "Rahb", and "Wajal" in the Holy Quran, *Journal of Seraje Monir*, 16(50), 61-88. DOI: 10.22054/ajsm.2024.77465.1994

happiness and perfection, because the Quran is the word and meaning of God, and as can be seen from the verses and narrations, it has many meanings and levels. Fear, timidity, piety, fear, awe, grandeur, fear, and cowardice are words that indicate various types of fear. In the present study, the aim is to examine the semantic fields of the aforementioned words with regard to context and association. In this way, the meanings of each word are first extracted from authoritative dictionary books, and then a few examples of Quranic verses are mentioned under each word. In the Turkish language, there is a popular and famous proverb about fear: "Be a crow, and be safe!" That is, a person who is determined and timid is accompanied by health and peace. The Arabic equivalent of this proverb is "أَحْزَمَنْ غَرَابٍ" which means more cautious than a crow. This research answers the question of how much do readers of the divine book understand the other words that accompany the meaning of fear? Through the investigation conducted by the authors, no written and specific research was found that was appropriate to the present title; however, it can be said that during literary, rhetorical, narrative, etc. interpretations, appropriate to the verses that speak of the words "security", "settlement", "peace" and "tranquility", there are brief or detailed materials about this word and its derivations; other than that, in recent works, especially Quranic dictionaries and encyclopedias, explanations about this matter are seen in accordance with the entries of the mentioned words; the most important of these works include the "Dictionary of the Words of the Holy Quran" (Majma al-Lughaa al-Arabiya fi Misr), "Explanation and Interpretation of the Words of the Holy Quran" (Ja'far Shariatmadari), "Al-Mu'jam Al-Mufashir al-Alfaaz al-Quran al-Karim" (Fouad Abdul-Baqi), "Al-Musawe'ah al-Quran al-Karim" and ... which have provided very useful information about the above-mentioned words; in addition to these, studies such as "Mufadat al-Alfaaz al-Quran", "Al-Taraduf fi al-Quran al-Karim", "Al-Alfaaz al-Mutakarabita al-Ma'an fi al-Quran", "Khasa'at al-Alfaaz al-Quran al-Karim", "Al-Mu'jam al-Ishtaqqi al-Alfaaz al-Quran al-Karim" and ... have provided information in various forms and ways about the words of the Quran, which have been used in this study - with reference to the source.

Fear in the language of fear or fear in the language means suffering, anguish and discomfort due to the expectation and

misfortune that is likely to occur in the future or due to the loss of something beloved. (Al-Ta'rifat, Jorjani, Al-Sharif, Volume 1, Page 118) Fear of God in the Quran and Sunnah means fear of the distance of the veil and hope for nearness and reunion. It is a sign of fear for those with hearts who recognize the divine attributes that require fear and are aware of the secret of this statement of God Almighty: "Fear God, the right of piety." O you who have believed, fear God as it is right to fear and piety. "Warning": "Meaning: avoiding and staying away from something frightening and frightening." (Al-Ragheb Al-Isfahani, 2005: 223) and "by referring to the cases of the use of this word, we will see that it does not mean fear, but it means avoiding and cautioning against future danger" (Qurashi, 1371, vol.2:113) such as the verse: And if they say that you will hear their words as if they are sound evidence, they will count all the words against them, they are the enemy, so beware of them. My killer Allah says: "Verily, they are the hypocrites." (Al-Munafiqun / 4): [And when you see them, their appearance (is so beautiful) that it amazes you, and if they speak, (it is so attractive and beautiful that) you listen to their speech, as if they were sticks (dry, brainless and useless) leaning against each other, they consider every call against them, they are enemies, so avoid them, may Allah kill them, how they deviate from the truth.] So, considering what was said about the meaning of fear, the connection between caution and fear is in avoiding and staying away from something that a person fears. Fear in the terminology of military jurisprudence refers to creating fear in the heart of the enemy, which is sometimes provided as an unseen help from God. This term is also mentioned in the Quran and hadiths.

1- Literal meaning: Fear is the root of the verb fear, fear, in the dictionary it means to be afraid and anxious, and terror, in the verb category, means to frighten. The word terror also means to frighten.

2- Fear is stated in the Quran (in Al Imran/Surah 3/verse 151): "We will cast terror into the hearts of those who disbelieve.]

This research is based on a descriptive-analytical and library method and has been conducted with the approach of examining the meaning of the words of the Quran using the semantics method. Semantics is a new method for examining and explaining concepts and words and discovering new meanings, a new method in the field of Quranic sciences and interpretation. It has been used among

orientalists such as Izutsu and some Islamic researchers, and a group has also followed it in the country's scientific centers. Therefore, it is necessary to introduce it as a new method to interpreters and researchers of Quranic sciences.

By examining the words "khufu", "rahb", "ru'u", "wajal"... the following results can be deduced:

1- The word khufu means "supplication and fear, which is sometimes accompanied by fear" and causes humble servants to achieve an emotional and deep relationship with their eternal God; in such a way that in the shadow of valuable fear, the fearful servant increases his salvation in every place, and in the path of scientific and thoughtful terminology, while becoming familiar with similar and companion words in the shadow of constant and continuous fear, he becomes a pious and pious monk and is far from any rebellion, disobedience, and negligence in servitude.

2- Another word similar to fear is the word "wajal", a state and feeling in which a person, contrary to the tranquility and peace of mind, his heart boils and he loses his peace. Wajal and fear both cause anxiety and fear in a person, and the use of wajal in the case of fear is a metaphor, and if the servant's fear is light and weak, it is called wara; although this word is mentioned only once in the Quran, it has a significant impact on understanding the wonders of creation, understanding the lives of the great prophets, pondering the deep Quranic teachings and the semantic layers of the words of the divine book, and the sure key to the success and salvation of the servants of God is fear.

3- Reading the Holy Quran casually and without reflection is different from reading it thoughtfully and with deep thought in the hidden layers of similar and opposite words and the teachings hidden in the verses of the divine book. Accurate and scientific semantics of Quranic words, understanding the meaning and application of the divine verses, while gaining the knowledge worthy of the fearful servants, causes them to reach a firm certainty in the face of the greatness of their Lord in the shadow of valuable fear.

Keywords: Holy Quran, semantics, fear, awe, ru

بررسی حوزه معنایی و زبانشناسی مواد «خوف»، «روع»،

«رهب» و «وجل» در قرآن کریم

دانش آموخته دکتری زبان و ادبیات عربی دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز،
ایران

معمر قربانی

دانشیار زبان و ادبیات عربی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، تبریز، ایران

عسگر بابازاده اقدام

استادیار زبان عربی دانشگاه فرهنگیان، تبریز، ایران

مهدی شفایی

چکیده

معناشناسی واژگان قرآنی یکی از روش‌های نوین پژوهش در قرآن است. میادین معنایی وسیع کتاب جاویدان بعد از انتخاب واژگان با ارتباط سیستمی کلمات پیرامونش بررسی می‌شود و برخی لایه‌های پنهان معانی آیات ظاهر می‌گردد. رویکرد معنا شناسانه واژگان ترس در قرآن، معارف نهفته در باطن آیات را با بررسی عبارات هم‌نشین کشف کرده و نظام‌دار بودن آن معارف را تقویت می‌کند. در این جستار قصد بر این است لایه‌های معنایی کلمات «ترس» را که عبارت‌اند از: خوف، رهب، وجل، فزع، رعب و روع، با توجه به روابط هم‌نشینی در قرآن مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد. ابتدا معنای هر واژه را از منابع معتبر لغت جستجو، سپس ذیل هر کلمه منتخبی از آیات قرآنی مربوط به بافت و سیاق آیات، از تفسیرهای معتبر روشن نموده و در این راستا از محور هم‌نشینی در فهم معنا و مصداق آیات استفاده شده است. به‌عنوان مثال: خشیة عبارت است از ترسی که تعظیمی با آن همراه باشد و در بیشتر موارد این امر از آگاهی نسبت به آنچه از آن می‌ترسد، ناشی می‌گردد. تفاوت «خشیة» و «خوف» در یقین صادق نسبت به عظمت پروردگار و به سبب تسلط و قهر و وحشت از چیزی است. این پژوهش تلاشی است برای تهذیب نفس و حصول سعادت اخروی در مسیر شناخت جنبه‌های منفی و مثبت و ارزشی واژگان قرآنی‌ای که بر ترس دلالت دارند که با آگاهی لازم از شواهد و الفاظ هم‌نشین و داستان‌های شیرین قرآنی ممکن می‌گردد.

۶۶ | دو فصلنامه علمی سراج مُنیر | سال شانزدهم | شماره ۵۰ | بهار و تابستان ۱۴۰۴

کلیدواژه‌ها: قرآن کریم، معناشناسی، خوف، رهب، وجل، روع.

مقدمه

نگاه معناشناختی به متن و تحلیل معنایی واژگان آن، یکی از راه‌های دستیابی به معنای دقیق و مقصود اصلی گوینده است. این نوع نگاه در قرآن به دلیل جنبه هدایتگری و نقشی که در تأمین سعادت و کمال بشر دارد از اهمیت ویژه برخوردار است، چراکه قرآن لفظ و معنایش از جانب خداوند است و چنان‌که از آیات و روایات به دست می‌آید از بطون و سطوح معنایی متعددی برخوردار است.

«معناشناسی یا سمانتیک مطالعه علمی معنا می‌باشد. مطالعه علمی در این دانش توصیف پدیده‌های زبانی در چهارچوب یک نظام بدون هرپیش‌انگاری است که نتوان صحت و سقم آن را محک زد» (صفوی، ۱۳۸۷، ص ۲۷).

«رویکرد معناشناسانه واژگان ترس در قرآن با ملاحظه بافت و سیاق و روابط هم‌نشینی کلمات در صدد است انسجام و پیوستگی معارف قرآن را روشن نماید و معارف نهفته در باطن آیات را از طریق بررسی عبارات هم‌نشین کشف نماید. موضوع بافت و سیاق نیز در پژوهش‌های قرآنی بسیار اهمیت دارد و در برخی از موارد تنها راه رسیدن بر دلالت الفاظ بر معانی است. بافت زبانی آیه، قراین حالی و مقالی، بافت موقعیت یا شأن نزول، بافت عمومی قرآن را شامل می‌شود. توجه به سیاق در کشف معانی از موضوعاتی است که علاقه بر معنا شناسان، مفسران قرآن نیز به آن توجهی ویژه مبذول داشته‌اند و در تفسیر آیات قرآن از آن بهره برده‌اند» (پرچم و شاملی، ۱۳۸۹).

خوف، خشیه، تقوی، رهب، رعب، وجل، فرع و جبن کلماتی هستند که بر انواع ترس دلالت دارند. در پژوهش حاضر نظر بر این است که میدان‌های معناشناسی واژگان یادشده را با توجه به سیاق و هم‌نشینی مورد بررسی قرار گیرد. بدین روش که اول معانی هر واژه را از کتب معتبر لغت استخراج نموده سپس ذیل هر کلمه به ذکر چند نمونه از آیات قرآنی اکتفا گردد؛ زیرا هر کدام از واژگان مصادیق و مشتقات دیگری نیز دارند که پرداختن به تمامی آن‌ها از حوصله این جستار خارج است. واژگان ترس در قرآن به سه دسته تقسیم می‌شوند:

دسته اول: واژگانی که ترس در آن‌ها جنبه مثبت و ارزشی دارد، نظیر: تقوی، خشیه، وَجَل.

دسته دوم: واژگانی که ترس در آن‌ها جنبه مثبت و ارزشی و گاهی برعکس آن است؛ نظیر: خوف، رهبة، فزع.

دسته سوم: واژگانی که ترس در آن‌ها جنبه منفی دارد؛ نظیر: رعب، جبن. در این جستار به بررسی هر کدام از واژگان فوق در قرآن پرداخته می‌شود.

بیان مسئله

«ترس» با جمع عبارات هم‌نشین، در داستان‌های پیامبران الهی ساری و جاری بوده است؛ و خداوند بلندمرتبه با شواهد و داستان‌های شیرین قرآنی، به‌نوعی راه و چاه را بر عابدین و صالحین حضرتش مشخص و تبیین نموده است.

این که ترس لحظه‌ای باشد، یا مداومت داشته باشد، چگونه بر تعمیق عرفان بندگان مؤثر واقع می‌شود، مسئله‌ای است که در این پژوهش مورد تحلیل و بررسی قرار می‌دهیم.

بر آنیم در تک‌تک کلمات «وجل»، «رهب»، «روع»، «فزع»، «جبن» ... حروف را از لحاظ صوتی و بار معنایی خاصی که دارند، بررسی کنیم تا فهم این کلمات و نظام‌مند بودن معارف الهی را روشن نماییم.

علّت اصلی انتخاب موضوع

در زبان ترکی در خصوص ترس، ضرب‌المثل عامیانه و معروفی هست که: «قورخولو باش سلامت اولار!» یعنی آدم حازم و ترسو سرش با سلامتی و آرامش توام است.

معادل عربی این ضرب‌المثل «احذرُ من غرابٍ» محتاط‌تر از کلاغ است (قهرمانی، علی، ۱۳۷۸، ص: ۳۲).

هرچند ضرب‌المثل‌ها گاهی در فرهنگ عامه ملل جهان ضدّ و نقیض‌هایی نیز دارند اما هدف اصلی از انتخاب معانی ترس در قرآن کریم، این است که در کنار شناخت معانی ترس و انواع گوناگون آن به همراه تفاسیر مختلف مفسرین قرآنی، به یک سلامتی و

آرامش معنوی و مادی رسیده و دامن خویش را از هلاکت‌های دنیوی برچینیم. یقیناً ترسی که همراه با تعظیم است، با یقین و اطمینان لازم از حضرت احدیت است، نه تنها بی‌ارزش و مذموم نیست، بلکه ارزشمند است و مسیر واقعی سعادت اخروی و دنیوی بشر را تضمین‌کننده. در این راستا تشخیص سره از ناسره، ترس بی‌اساس و پست از ترس ارزشمند و متعالی می‌طلبد که در معنای کلمه ترس و عبارت‌های هم‌نشین آن بیشتر ببیندیشیم.

پرسش‌های اصلی تحقیق

- ۱- خوانندگان کتاب الهی، در معنای ترس تا چه حدی سایر کلمات هم‌نشین را درک می‌کنند؟
- ۲- مراتب ترس و اندازه‌های آن در سلسله داستان‌های انبیای الهی تا چه اندازه مورد ارزیابی قرار می‌گیرد؟
- ۳- انسجام و پیوستگی معارف عمیق قرآنی و تحلیل و بررسی واژگان و لایه‌های معنایی آن‌ها را فهمیدن تا چه اندازه مناسب است؟

اهداف تحقیق

هدف نخست پی بردن به شکوه و عظمت دانایی انسان است که باعث توانایی عقلی و جسمی وی می‌شود. اگر بنده با طیب خاطر، با علم و اندیشه درست خدا ترس باشد، به یقین در دام هلاکت‌های پیش روی بشری، گرفتار نمی‌شود. دوم اینکه معبود ازلی و ابدی در طبیعت و در زندگی دنیوی انسان‌ها، راه و چاه را قرار داده است به صورت توأمان! بشر باید برای دوری از اضطراب و دلهره، به تنها تکیه‌گاه مطمئنی که نیازمند است، چنگ زند. در سایه ترس بساط اضطراب و تشویش برچیده می‌شود، رابطه‌ی عاطفی بین بنده و معبود ایجاد می‌شود لذا با آشنایی لازم با علوم و معارف قرآنی قصد تهذیب نفس و تحصیل سعادت ابدی را داریم. باشد که خداوند منان همیارمان باشد.

پیشینه پژوهش

با استقصایی که نگارندگان به عمل آوردند، پژوهشی مُدَوّن و مشخص، متناسب با عنوان حاضر، یافت نشد؛ اما با این وجود، می‌توان گفت در خلال تفاسیر ادبی، بلاغی، روایی و... متناسب با آیاتی که از مواد «أمن»، «سکن»، «سلم» و «طمأن» سخن گفته شده است، مطالبی - مختصر یا مفصل - درباره‌ی این ماده و اشتقاقات آن آمده است؛ غیر از آن، در آثار متأخر به ویژه فرهنگ‌ها و دانشنامه‌های قرآنی، متناسب با مدخل الفاظ مذکور، توضیحاتی درباره این خصوص دیده می‌شود؛ از مهم‌ترین این آثار می‌توان به «معجم الفاظ قرآن کریم» (مجمع اللغة العربیة فی مصر)، «شرح و تفسیر لغات قرآن» (جعفر شریعتمداری)، «المعجم المفهرس لألفاظ القرآن الکریم» (فؤاد عبدالباقی)، «موسوعة القرآن الکریم» و ... مطالب بسیار سودمندی را درباره‌ی الفاظ فوق‌الذکر بیان داشته‌اند؛ جز این موارد، پژوهش‌هایی نظیر «مفردات الفاظ قرآن»، «الترادف فی القرآن الکریم»، «الألفاظ المتقاربة المعنی فی القرآن»، «خصائص الفاظ القرآن»، «المعجم الإشتقاقی لألفاظ القرآن الکریم» و ... به آشکال و انحاء مختلف در باب الفاظ قرآن مطالبی را ذکر کرده‌اند که در این پژوهش - با ذکر مأخذ - از آن‌ها بهره گرفته شده است.

داده‌های زبان‌شناسی و معناشناسی و ارتباط آن‌ها با واژگان قرآنی:

بی‌شک پیدایش مکتب‌های مختلف و روش‌های جدید در معناشناسی در بلاد اسلامی، زاویه‌های جدیدی را در فهم و نقد و بررسی معنای کلمات قرآنی به وجود می‌آورد و زمینه را برای دریافت هرچه بهتر کلام خداوند منان برای بندگان حقیقت‌جو هموارتر می‌سازد.

اصطلاح معناشناسی در زبان انگلیسی به «semantics» مشهور است. در زبان عربی «علم الدلالة» یا «علم المعنی» نام دارد؛ گرچه در عربی نیز برخی آن را «سمانتیک» می‌نامند. «بنگرید به: احمد مختاری ۱۱». به گزارش خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا)، (<http://iliqna.ir>) زبان‌شناسی علمی است که به مطالعه و بررسی روشمند زبان و درک جنبه‌های گوناگون زبان انسان و تأثیر آن بر بخش‌های مختلف فرهنگ و ارتباط آن با رفتار

انسانی می‌پردازد. زیانشناسی از علوم شناخته‌شده‌ای است که با قدمت طولانی مدت خود، ارتباط عمیقی با دیگر علوم انسانی از جمله علوم قرآنی دارد. یکی از بحث‌های علوم قرآنی که در فهم و تفسیر دقیق آیات قرآن حائز اهمیت است توجه به کاربردهای زیانشناسی قرآن است و مفسران و مترجمان قرآن، ناگزیر از اتخاذ نظریه‌ای در باب زبان قرآن هستند تا مشکلات فهم و تحلیل آن را هموار کنند و به مدلول صحیح کلام باری تعالی بهتر نائل گردند. راز و رمزهای آن را بگشایند و بر تعارض‌های درونی و مشکلات بیرونی فائق آیند. به عبارت دیگر معناشناسی کار کشف سازوکارهای معنا را با مطالعه‌ای علمی به عهده دارد با معنایی که در پس لایه‌های متن ذخیره شده است. هر چه متن پیچیده‌تر، ادبی‌تر، چند لایه‌تر، درصد انتقال معانی بیشتر و حجم زبانی کم‌تر باشد، کار معناشناسی نیز به همان میزان سخت‌تر و پرهیجان‌تر و به تبع آن، نیاز به قواعد منظم و قانون‌های منسجم، بیشتر می‌شود (مطیع، پاکتچی، نامور مطلق، ۱۳۹۰).

معناشناسی روش جدیدی برای بررسی و تبیین مفاهیم و واژگان و کشف معانی جدید، روشی نوپدید در عرصه علوم قرآن و تفسیر است. و در میان مستشرقان نظیر ایزوتسو و برخی از محققان اسلامی، به کار گرفته شده است و گروهی نیز در مراکز علمی کشور آن را دنبال کرده‌اند. از این رو لازم است به عنوان شیوه‌ای جدید، به مفسران و محققان علوم قرآنی معرفی شود.

جدول واژگانی قرآنی مستعمل در این مقاله					
کلمه	تعداد آیه	در آیه‌های مکی	در آیه‌های مدنی	ریشه کلمه	الفاظ مشتق
خوف	۱۲۴ بار	در ۷۵ آیه	در ۴۹ آیه	«خ و ف»	أَخَافُ - تَخَافُ - تَخَافُ - تَخَافُ - تَخَافُ - يَخَافُ - يَخَافُوا و ... كُونُوا عَلَى حَذَرٍ حَذَرَ حَذَرًا وَ حَذَرًا - فَأَحْذَرُهُمْ - حَذَرَ «على حذرٍ من» و مَحْذُورَةُ الرَّجُلِ و من الرجل - حاذرون - محذورا و ...
رَهَبَ	۱۱ بار	۵ آیه	۶ آیه	«ر ه ب»	فَارْهَبُونَ - رَهْبَانًا - اسْتَرْهَبُوهُمْ - تُرْهَبُونَ - رَهْبًا - الرَّهْبَان - الرَّهْب - رَهْبَانِيَّةً و ...
رُعْب	۵ بار	۳ آیه	۲ آیه	«ر ع ب»	رَعَبٌ - رَعْبًا - رُعْبًا و ...

جدول واژگانی قرآنی مستعمل در این مقاله					
کلمه	تعداد آیه	در آیه‌های مکی	در آیه‌های مدنی	ریشه کلمه	الفاظ مشتق
فَزَعٌ	۶ بار	آیه ۳	آیه ۳	«ف ز ع»	فَزَعٌ - فَزَعًا - فِرْعَاوْنَ - فِرْعَ - فِرْعَ إِلَهِ - فِرْعَ - مَفَزَعٌ و ...
وَجَلَّ	۴ بار	آیه ۳	آیه ۱	«و ج ل»	وَجَلَّتْ - وَجَلَّتْ - وَجَلَّ - وَجَلَّ - وَجَلَّ - وَجَلَّ - وَجَلَّ و ...
رَوَّعَ	۱ بار	آیه ۱		«ر و ع»	رَوَّعْتُ - الرُّوعَ - الرُّوعَ - الرُّوعَ - الرُّوعَ - الرُّوعَ - رَوَّعَهُ - ...

«خوف»

در قرآن کریم از ماده «خ و ف» (۳۶) لفظ در (۱۲۴) آیه آمده است که (۷۵) آیه مکی و (۴۹) آیه مدنی است؛ این الفاظ عبارتند از: «أَخَافَ» (۲۳ مورد)، «تَخَافُ» (۱ مورد)، «تَخَافَا» (۱ مورد)، «تَخَافَنَّ» (۱ مورد)، «تَخَافُوا» (۱ مورد)، «تَخَافُونَ» (۴ مورد)، «تَخَافُونَهُمْ» (۱ مورد)، «تَخَافُوهُمْ» (۱ مورد)، «تَخَافِي» (۱ مورد)، «تَخَفَ» (۱ مورد)، «تَخَفَ» (۹ مورد)، «تَخَوَّفَ» (۱ مورد)، «تَخَوَّفَا» (۱ مورد)، «خَانِفًا» (۲ مورد)، «خَانِفِينَ» (۱ مورد)، «خَافَ» (۶ مورد)، «خَافَتْ» (۱ مورد)، «خَافُوا» (۱ مورد)، «خَافُونَ» (۱ مورد)، «خَفْتُ» (۲ مورد)، «خَفْتُمْ» (۱ مورد)، «خَفْتُمْ» (۷ مورد)، «خَوَّفَا» (۴ مورد)، «خَوَّفَ» (۲۱ مورد)، «خَوَّفِهِمْ» (۱ مورد)، «خِيفَةً» (۴ مورد)، «خِيفَتُمْ» (۱ مورد)، «خِيفَتِهِ» (۱ مورد)، «نَخَافُ» (۲ مورد)، «نَخَوَّفُهُمْ» (۱ مورد)، «يَخَافُ» (۵ مورد)، «يَخَافَا» (۱ مورد)، «يَخَافُهُ» (۱ مورد)، «يَخَافُوا» (۱ مورد)، «يَخَافُونَ» (۱۱ مورد)، «يُخَوِّفُ» (۲ مورد)، «وَيُخَوِّفُونَكُمْ» (۱ مورد). (البدر، ۱۳۹۱ ش: ۳۷۴ - ۳۷۷)

«ابن فارس» در معنای ماده «خوف» می‌نویسد:

«(خوف) الْخَاءُ وَالْوَاوُ وَالْفَاءُ أَصْلٌ وَاحِدٌ يَدُلُّ عَلَى الدُّعْرِ وَالْفَزَعِ؛ يُقَالُ: خِفْتُ الشَّيْءَ خَوْفًا وَخِيفَةً. وَالْيَاءُ مُبْدَلَةٌ مِنْ وَاوٍ لِمَكَانِ الْكَسْرِ. وَيُقَالُ خَاوَفَنِي فَلَانٌ فَخِفْتُهُ، أَيْ: كُنْتُ أَشَدَّ خَوْفًا مِنْهُ؛ فَأَمَّا قَوْلُهُمْ تَخَوَّفْتُ الشَّيْءَ، أَيْ: تَنَقَّصْتُهُ، فَهُوَ الصَّحِيحُ الْفَصِيحُ، إِلَّا أَنَّهُ مِنَ الْإِبْدَالِ، وَالْأَصْلُ النُّونُ مِنَ التَّنْقِصِ» (مقاييس اللغة، ۱۹۹۹ م، ج ۲: ۱۸۶).

(خاء و واو و فاء، اصل واحدی است که بر ترس و بیم دلالت دارد؛ «خِفْتُ الشَّيْءَ

بررسی حوزه معنایی و زیباشناسی مواد «خوف»، «روع»، «رهب» و «وجل»...؛ قربانی و همکاران | ۷۳

خَوْفًا وَخِيفَةً؛ و یاء شکل ابدال شده از واو به جای کسره است، «خَاوَفَنِي فَلَانٌ فَخَفَّتُهُ»؛ من به شدت از او ترسیدم، «تَخَوَّفْتُ الشَّيْءَ»؛ آن را کاستم، که این لفظ به شیوه ابدال و به طور صحیح و فصیح به کار رفته است).

«خَوْف» عبارت است از انتظار امر غیر محبوب یا از دست دادن محبوب» (الجرجانی، ۱۴۰۵ ق: ۱۳۷) و «آن ظنی است که هیچ گونه یقینی با آن همراه نیست و متضاد آن امنیت است زیرا به دلیل بودن علامتی متصور یا مشخص، انتظار امر غیر محبوب در آن وجود دارد» (الراغب الأصفهانی، ۲۰۰۵ م: ۱۶۱).

«خوف به معنی «تضرع و خشیت که گاه با بیم توأم است» و یکی از مراحل عام عاطفه است که در بین انسان و خدا و حتی انسان نسبت به انسان نیز متحقق می شود» (الهامی، ۲۰۱۰ م: ۲۵۴) که در آیات ذیل بدان اشاره شده است:

«وَأَذْكُرُ رَبِّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرَّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَئِنْ تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ» (الأعراف / ۲۰۵): [پروردگارت را در دل خود، از روی تضرع و خوف، آهسته و آرام، صبحگاهان و شامگاهان، یاد کن و از غافلان مباش] /

«يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ» (النحل / ۵۰): [آنها [تنها] از [مخالفت] پروردگارشان که حاکم بر آنهاست، می ترسند و آنچه را مأموریت دارند، انجام می دهند]. «معنای محوری و اصلی ماده «خوف»: خلأ بزرگ در داخل یک چیز (به دلیل رفتن آنچه آن را مشغول می کند یا کم شدنش)؛ مانند: «خُلُو الضَّرْع»: خالی شدن پستان با رفتن شیر؛ و «هُوَ يَتَخَوَّفُ الْمَالَ»: او مال را کم می کند و بخش هایی از آن را برمی دارد؛ و «خَوْفَ أَغْنَامِهِ»: گوسفندانش را مجزاً فرستاد؛ به مصداق: «أَوْ يَأْخُذْهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ» (نحل / ۴۷): [یا به طور تدریجی، با هشدارهای خوف انگیز آنان را گرفتار سازد]. و از همین اصل است «الخَوْف»: ترس و بیم؛ و «خَافَهُ، يَخَافُهُ، خَوْفًا وَخِيفَةً»؛ مثل اینکه کسی که می ترسد، دل ندارد و ترسو و بزدل است؛ «خَوْفَهُ»: او را ترسانید؛ به مصداق: «إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُوا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ» (آل عمران / ۱۷۵): [این فقط شیطان است که پیروان خود را [با سخنان و شایعات بی اساس،] می ترساند، از

آن‌ها نترسید و تنها از من بترسید، اگر ایمان دارید» (جبل، ۲۰۱۰ م: ۵۸۴).
«در آیه شریفه: «وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا» (شمس/ ۱۵): [و از فرجام کاری که کرد، باکی ندارد.] «استعاره تمثیلیه» وجود دارد؛ و بیانگر این است که به هیچ وجه، خوف در ذات الهی راهی ندارد؛ بلکه کافران همواره از سرانجام اعمالشان بیمناک هستند» (الصفافی، ۱۹۹۵ م، ج ۳۰: ۳۳۴).

خشیت در لغت

ترس یا همان خوف در لغت عبارت است از رنج و تألم و ناراحتی به سبب انتظار و ناملایمیتی که در آینده وقوع آن احتمال دارد و یا به خاطر از دست دادن چیز دوست داشتنی است. (التعريفات، جرجانی، الشریف، جلد ۱، صفحه ۱۱۸)

خشیت در قرآن و سنت

خوف از خدا به معنای ترس از دوری حجاب و امید به قرب و وصال، نشانه خوف صاحب دلان است که صفات الهی را که مقتضای خوف است می‌شناسد و بر راز این گفتار خدای متعال آگاه‌اند که: «اتقوا الله حق تقاته».
ای کسانی که ایمان آورده‌اید آن گونه که حق تقوا و پرهیزگاری است از خدا پرهیزید.

(آل عمران /سوره ۳ / آیه ۱۰۲)

از بررسی کاربردهای مختلف واژه خشیت در قرآن به دست می‌آید که در پاره‌ای موارد، متعلق آن اموری غیر از خدا و شئون الهی است ولی کاربردهای اصلی و متعلق خاص آن خدا و شئون الهی است که از آن به کاربرد دینی این واژه تعبیر می‌شود.
بر اساس آیات قرآن، مؤمنان سزاوارند که فقط از خداوند خشیت پیشه کنند. (توبه / سوره ۹ / آیه ۱۳)

«خَشْيَةً، عبارت است از ترسی که تعظیمی با آن همراه باشد و در بیشتر موارد این امر از آگاهی نسبت به آنچه از آن می‌ترسد، ناشی می‌گردد». (الراغب الأصفهانی، ۲۰۰۵ م: ۲۰۰۵)

بررسی حوزه معنایی و زیان‌شناسی مواد «خوف»، «روع»، «رهب» و «وجل»...؛ قربانی و همکاران | ۷۵

(۱۴۹) و «حقیقت آن، آرامشی در قلب است که موجب خویش‌تنداری می‌شود» (القرطبی، ۱۳۷۲ ق.، ج ۲: ۱۷۰).

درباره‌ی تفاوت میان «خوف» و «خشیه» گفته شده است:

و تفاوت «خشیه» و «خوف»، در این است که خشیه، ناشی از یقینی صادق نسبت به عظمت کسی است که از او بیم داریم، همان‌طوری که «خُشوع» تفاوت دارد در اینکه ما خشوع را فقط در صورت تأثر راستین نسبت به عظمت کسی که برایش خشوع می‌کنیم به‌جا می‌آوریم، اما خوف می‌تواند به سبب تسلط قهر و وحشت از چیزی ایجاد شود، همان‌طوری که «خُضوع» گاهی از روی نفاق و ترس تقیه و مدارا اتفاق می‌افتد» (بنت الشاطی، ۱۹۶۸ م.: ۲۲۹).

«ابن عاشور» نیز در تفاوت میان معنی «خوف» و «خشیه» با اشاره به آیه ۳۷ سوره

احزاب می‌نویسد:

فَعَلِمَ أَنَّ الْخَشْيَةَ الَّتِي فِي قَوْلِهِ: «وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا» (الْأَحْزَابُ / ۳۷) لَيْسَتْ خَشْيَةً خَوْفٍ تُوجِبُ تَرْكَ مَا يَكْرَهُهُ النَّاسُ أَوْ فَعَلَ مَا يَرْغَبُونَهُ» (التحریر والتنوير، ۱۹۸۴ م.، ج ۲۲: ۴۲).

(مشخص است بیمی که در آیه مبارکه: «وَتَخْشَى النَّاسَ» (الْأَحْزَابُ / ۳۷) ذکر شده،

ترسی بزرگی نیست که موجب ترک کردن امری شود که مردم آن را ناپسند می‌شمارند و یا سبب انجام دادن کاری شود که ایشان به آن تمایل دارند.)

همچنین درباره تفاوت «خوف» و «حذر» و «رهب» و «فزع» و «وجل» و «روع»

گفته‌اند:

«خوف»: «زمانی که انسان با یک ضرری که مشکوک بوده و به جهت نشانه‌هایی

گمان به واقع شدن آن در آینده وجود دارد، روبرو شود، اضطراب پیدا کرده و آرامش خود را از دست می‌دهد که به این حالت خوف می‌گویند». (مصطفوی، ۱۳۶۸، ج ۱: ۱۴۴) و

«خوف حقیقی، آن است که نه ندامت برانگیزد و نه اعتراض» (نویا، ۱۳۷۵: ۲۳۹).

«حَذَرٌ»: «یعنی پرهیز و دوری کردن از چیز ترسناک و هراس آور». (الراغب الأصفهانی، ۲۰۰۵ م.: ۲۲۳) و «با مراجعه به موارد استعمال این واژه خواهیم دید که به معنای ترس نیست، بلکه به معنای پرهیز و احتیاط از خطر آینده است» (قرشی، ۱۳۷۱، ج ۱: ۱۱۳) مانند آیه: «وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعُ لِقَوْلِهِمْ كَأَنْهُمْ خُشْبٌ مِّنْ سِنْدَةٍ يَحْسَبُونَ كُلَّ صِحْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرَهُمْ قَاتِلَهُمُ اللَّهُ أَتَى يُؤَفِّكُونَ» (منافقون/۴): [و هرگاه آنان را بینی، قیافه آنان (چنان آراسته است) که ترا به شگفت وادارد و اگر سخن گویند، (به قدری جذاب و زیباست که) به کلامشان گوش فرا دهی، گویا چوب‌هایی هستند (خشک و بی مغز و بی فایده به هم) تکیه داده‌شده، هر ندایی را علیه خود می‌پندارند، آنان دشمن‌اند، پس از آنان دوری کن، خدا آنان را بکشد، چگونه از حق منحرف می‌شوند].

پس با توجه به آنچه در معنای خوف گفته شد، ارتباط حذر با ترس در پرهیز و دوری از چیزی است که شخص از آن می‌ترسد.

«رَهَبٌ»: «اگر همان ترسی که در خوف گفته شد، ادامه پیدا کرد و استمرار داشت، به آن «رهب» گفته می‌شود؛ از این رو، به کسی که این حالت خوف را در خود تداوم می‌بخشد، «راهب» گویند» (مصطفوی، ۱۳۶۸، ج ۳: ۱۴۵).

«رُعْبٌ»: رعب به معنای ترس و ترس شدید است. (مجمع البحرین، ۱۳۷۵، ج ۲: ۷۱) این واژه، پنج بار در قرآن در سوره‌های آل عمران: آیه ۱۵۱، انفال: آیه ۱۳، احزاب: آیه ۳۶، حشر: آیه ۲ و کهف: آیه ۱۸ آمده است. (راغب اصفهانی، ۲۰۰۵ م.: ۳۵۶) اگرچه واژه «رُعْبٌ» نیز همچون «خوف» به معنای ترس است، اما به ترس زیاد، خود گم کردن و دست‌پاچه شدن گفته می‌شود و در جایی استعمال می‌شود که ترس بر انسان مستولی شود و تمام وجودش را فرا گیرد (ر.ک: مصطفوی، ۱۳۶۸، ج ۳: ۱۳۸).

رعب در اصطلاحات فقه نظامی ایجاد ترس در دل دشمن را گویند که گاهی به‌عنوان یک امداد غیبی از طرف خداوند عنایت می‌شود از این اصطلاح در قرآن و روایات

نیز یاد شده است.

۱- معنای لغوی: رعب مصدر فعل رعب یرعب در لغت به معنی ترسیدن و مضطرب شدن و ارباب از باب افعال به معنی ترساندن است. رهب ارباب نیز به این معنی است.

۲- رعب در قرآن (در آل عمران/سوره ۳ / آیه ۱۵۱) آمده است: «سنلقى فی قلوب الذین کفروا الرعب». [ما ترس را در دل کافران می‌اندازیم].

«فَزَعُ»: «اگر ترس و آثار آن در انسان به‌طور ناگهانی ایجاد شده و فرد نتواند آن را تحمل کند، این حالت را فَزَع می‌نامند». (همان: ۱۴۶) که «نوعی بی‌تابی است» (الراغب الأصفهانی، ۲۰۰۵ م.: ۶۳۵).

وَجَلَّ (به فتح واو و جیم) از واژگان قرآن کریم به معنای خوف و فزع است. این واژه دارای مشتقاتی است که در آیات قرآن به کار رفته است؛ مانند: وَجَلَّ (به فتح واو و کسر جیم) به معنای ترسان و خائف. (قاموس قرآن، جلد ۷)

«وَجَلَّ»: «یعنی شعور و درک ترس و خوف» (همان: ۸۵۵) به عبارت دیگر؛ «وَجَلَّ، حالت و احساسی است در انسان برخلاف طُمأنینه و آرامش نفس که قلب انسان به غَلْیان می‌افتد و آرامش خود را از دست می‌دهد». (مصطفوی، ۱۳۶۸، ج ۱۳: ۴۲)

«هرچند وَجَلَّ به معنای خوف نیست، اما در مفهوم باهم شبیه‌اند؛ زیرا هر دو موجب اضطراب می‌شوند و استفاده از وجل در مورد ترس، استعاره است». (همان: ۴۴)

«رُوع»: «به ترس سبک و خفیفی که بر قلب چیره می‌شود، «رُوع» می‌گویند؛ خواه این که این حالت در اثر فزع و بی‌تابی باشد و یا این که به جهت شگفتی در جمال و کمال باشد» (طریحی، ۱۳۶۲ ش.، ج ۴: ۳۴۰)

«رُوع»

در قرآن کریم از ماده «ر و ع» تنها یک لفظ: «الرُّوعُ» در یک آیه مکی آمده است. (البدر، ۱۳۹۱ ش.: ۴۹۴)

«ابن فارس» در معنای ماده مذکور می‌نویسد:

«(رُوع) الرَّاءُ وَالْوَوُ وَالْعَيْنُ أَصْلٌ وَاحِدٌ يَدُلُّ عَلَى فَزَعٍ أَوْ مُسْتَقَرٍّ فَزَعٍ؛ وَمِنْ ذَلِكَ الرُّوعُ؛

يُقَالُ: رَوَعْتُ فُلَانًا وَرُعْتُهُ: أَفْزَعْتُهُ؛ وَالْأَرُوْعُ مِنَ الرَّجَالِ: ذُو الْجِسْمِ وَالْجَهَارَةِ، كَأَنَّهُ مِنْ ذَلِكَ يَرُوْعٌ مَنْ يَرَاهُ. (مقایس اللغة، ۱۹۹۹ م، ج ۲: ۳۸۱) [را، واو و عین اصل واحدیست که دلالت بر یک ترس درونی دارد که می‌تواند تا مدت زمانی در وجود انسان، ماندگار باشد، همان‌طور که در مورد «روع» گفته می‌شود: کسی را ترساندم و «الأروع من الرجال» به معنای شخصی است که دارای هیبت و شکوه است، گویا کسی که او را ببیند دچار بیم و شگفتی می‌شود.]

(راء و واو و عین، اصل واحدی است که بر بیم داشتن یا موضع بیم و ترس دلالت دارد؛ «الرَّوْع»: هراس و وحشت، «رَوَعْتُ فُلَانًا وَرُعْتُهُ»: او را ترساندم، «الأروع من الرجال»: آنکه زیبایی یا دلیری او تو را به شگفتی آورد، گویا کسی که او را ببیند دچار بیم می‌شود.)

«راغب اصفهانی» نیز در معنای این ماده می‌نویسد:

«الرَّوْعُ، الْخَلْدُ وَالرَّوْعُ إِصَابَةُ الرَّوْعِ وَاسْتَعْمَلُ فِيمَا أُلْقِيَ فِيهِ مِنَ الْفَزَعِ ... وَالْأَرُوْعُ، الَّذِي يَرُوْعُ بِحُسْنِهِ كَأَنَّهُ يُفَزَعُ...» (المفردات فی غریب القرآن، ۲۰۰۵ م: ۲۷۴) «الرَّوْع»: نفس و خاطر انسان و قلب و دل و به شگفت آمدن و نیز ترسیدن و ترساندن و هر چیزی که مایه شگفتی و ترس شود، «أَرُوْع»: کسی است که از زیبایی‌اش به شگفت آید، گویی که دیگران را آگاه می‌کند و توجه می‌دهد.)

از این ماده، واژه‌های دیگری نیز در معاجم آمده است که غالباً با مبحث الفاظ عاطفی، متناسب هستند؛ از جمله: «رَوَعَهُ»: (او را ترسانید به‌طوری که ترس در دل او جای گرفت) و (او را شگفت زده کرد)؛ «الأروع»: (آنکه زیبایی یا دلیری او تو را به شگفتی آورد) و (بزرگوار و تیزهوش)؛ «فَرَسٌ رَوَعَاءُ»: (اسبی که زیبایی و سبکروی او، موجب حیرت شود.)

«معنای محوری واژه «روع»: کمال ظاهر یک چیز به‌صورت خوش‌اندام و زیبا همراه با لطافت باطن آن، به‌طوری که با طبیعت حقیقی وی تناسب داشته باشد؛ مانند: «رَجُلٌ أَرُوْعٌ» و «رُؤَاعٌ»: (مردی بزرگوار و تیزهوش)؛ و «النَّاقَةُ الرُّوعَاءُ»: (شتر چابک و تنومند)؛ «قُلْبٌ

أَرَوْعُ: (قلب حسّاس و لطیف)؛ «الأَرَوْعُ مِنَ الرِّجَالِ»: (فردی که زیبایی او موجب شگفتی شود)؛ «الرَّوْعَةُ»: (بهره‌ای از زیبایی) و «رَاعَنِي الشَّيْءُ»: (مرا به شگفتی واداشت)؛ همچنین این ماده به رِقَت ذات انسان اشاره دارد که همراه با لطافتی است که با ترس و بیم توأم باشد؛ چنانکه در «رُعْتُهُ» و «رَوَعْتُهُ»: (او را ترساندم) و «الرَّوْعُ»: (ترس و بیم) و «الرَّوْعُ»: (قلب، نفس، عقل، ذات و درون) و «نَفَثَ فِي رُوعِي»: (در دل من انداخت)؛ به من الهام نمود) و «المُرْوَعُ»: (بیمناک و الهام شده) دیده می‌شود. (جبل، ۲۰۱۰ م: ۸۱۷)

«رُوع» [مصدر، فَعَلَ] به معنی «ترس و هراس» آمده است. (عمر، ۱۴۲۳ ق: ۲۱۷)

در قرآن کریم از این ماده، یکبار آمده است و آن‌هم به صورت «الرَّوْعُ» به معنی بیم و هراس: «فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الرَّوْعُ وَجَاءَتْهُ الْبُشْرَى يُجَادِلُنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ» (هود/۷۴): [هنگامی که ترس ابراهیم فرو نشست و بشارت به او رسید، درباره قوم لوط با ما مجادله می‌کرد].

«رهب»

در قرآن کریم از ماده «رهب» (۱۱) لفظ در (۱۲) آیه آمده است که (۵) آیه مکی و (۷) آیه مدنی است؛ این الفاظ عبارت‌اند از: «فَارْهَبُونِ» (۲ مورد)، «اسْتَرْهَبُوهُمْ» (۱ مورد)، «تُرْهَبُونَ» (۱ مورد)، «الرَّهَبِ» (۱ مورد)، «رَهَبًا» (۱ مورد)، «الرُّهْبَانِ» (۱ مورد)، «رُهْبَانًا» (۱ مورد)، «رُهْبَانَهُمْ» (۱ مورد)، «رَهْبَانِيَّةً» (۱ مورد)، «رَهْبَةً» (۱ مورد)، «يَرْهَبُونَ» (۱ مورد) (البدر، ۱۳۹۱ ش: ۴۸۸).

«ابن فارس» در معنای ماده «رهب» با بیان اینکه بر «خوف و ترس» دلالت می‌کند،

آورده است:

«(رهب) الرّاءُ والمهَاءُ والباءُ أصلان: أَحَدُهُمَا يَدُلُّ عَلَى خَوْفٍ، وَالْآخَرُ عَلَى دَقَّةٍ وَخَفَّةٍ. فَالْأَوَّلُ الرَّهْبَةُ: تَقُولُ: رَهَبْتُ الشَّيْءَ رَهَبًا وَرَهَبًا وَرَهْبَةً؛ وَالتَّرَهَّبُ: التَّعَبُّدُ؛ وَمِنْ هَذَا الْبَابِ الْإِرْهَابُ، وَهُوَ قَدْحُ الْإِبِلِ مِنَ الْحَوْضِ وَذِيادُهَا. وَالْأَصْلُ الْآخَرُ: الرَّهْبُ: النَّاقَةُ الْمَهْزُوكَةُ. وَالرَّهَابُ: الرِّقَاقُ مِنَ النَّصَالِ؛ وَاحِدُهَا رَهَبٌ؛ وَالرَّهَابُ: عَظَمٌ فِي الصَّدْرِ مُشْرِفٌ عَلَى الْبَطْنِ مِثْلُ اللِّسَانِ» (مقاييس اللغة، ۱۹۹۹ م، ج ۲: ۳۷۰).

(راء و هاء و باء بر دو اصل دلالت دارند: ۱- ترس ۲- ظرافت و سبکی؛ در مورد اصل اول گفته می‌شود: «رَهَبْتُ الشَّيْءَ رَهْبًا وَ رَهَبًا وَ رَهْبَةً»: از آن ترسیدم؛ «الرَّهْبُ»: بندگی و نیايشگر شدن، «الإرهاب»: دور کردن و راندن شتر از حوض و اصل دیگر: «الرَّهْبُ»: شتر لاغر، «الرَّهَابُ»: سر نيزه‌های باریک و مفرد آن: «الرَّهْبُ» و «الرَّهَابُ»: استخوانی در سینه که همانند زبان، مشرف بر شکم است).

اصل اول، بامعناي موردنظر در الفاظ عاطفی قرآن کریم مناسبت دارد چنانکه در آیه: «فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيٰى وَاصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُ إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ» (انبیاء/ ۹۰) به همین معنا اشاره شده است. [ما هم دعای او را مستجاب کردیم و یحیی را به او اعطا فرمودیم و جفتش را (که نازا بود) برای او شایسته (همسری و قابل ولادت) گردانیدیم، زیرا آن‌ها در کارهای خیر تعجیل می‌کردند و در حال بیم و امید ما را می‌خواندند و همیشه به درگاه ما خاضع و خاشع بودند].

«راغب اصفهانی» در معنای ماده مذکور می‌نویسد:

«الرَّهْبَةُ وَ الرَّهْبُ مَخَافَةٌ مَعَ تَحَرُّرٍ وَاضْطِرَابٍ... الرَّهْبُ أَيْ الْفَزَعُ» (المفردات فی غریب القرآن، ۲۰۰۵ م.: ۲۶۹).

(الرَّهْبَةُ وَ الرَّهْبُ: ترس و خوف با دور اندیشی و احتیاط و اضطراب، الرَّهْبُ - به این صورت نیز خوانده شده - یعنی بیم و ترس).

«معنای محوری ماده «رهب»: خالی شدن درون یک چیز و اجزای آن باوجود انسجام ظاهرش، مانند: «آستین» و «کاسه و غلاف گل» که هر دو، درونشان خالی است؛ و مانند «شتر لاغر و ناتوان» به این مصداق که درونش از گوشت و چربی یا نیرو خالی است؛ و «رَهْبَ الْجَمَلُ»: (شتر، رفت که برخیزد سپس از شدت ناتوانی بر پشتش نشست) و «الرَّهْبُ»: تیر باریک» (جبل، ۲۰۱۰ م.: ۸۶۳).

و از همین قبیل است معنای «رَهْبَ / رَهْبَةً / رَهَبًا»: (ترسید و بیمناک گشت). که این ترس، ناشی از خالی بودن درون فرد از شجاعت و قوت است؛ و «تَرَهَّبَ غَيْرُهُ»: او را ترسانید و هشدار داد؛ چنانکه در آیه: «يَا بَنِي إِسْرَآئِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنعَمْتُ عَلَيْكُمْ

بررسی حوزه معنایی و زیباشناسی مواد «خوف»، «روع»، «رهب» و «وجل»...؛ قربانی و همکاران | ۸۱

وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ (بقره ۴۰): [ای فرزندان اسرائیل! نعمت‌هایی را که به شما ارزانی داشتم به یاد آورید و به پیمانی که با من بسته‌اید وفا کنید تا من نیز به پیمان شما وفا کنم - و در راه انجام وظیفه و عمل به پیمان‌ها - تنها از من بترسید] به این معنا اشاره شده است.

«از نظر صوتی: «راء» برای تکرار به نرمی یا حرکت خفیف و «هاء» برای خلأ به واسطه رفتن غلظت است، بنابراین مشخصه آن دو، صفای یک چیز همراه با رقت و روانی آن و خالی شدنش از غلظت است؛ مانند: «الماء الرّهأ»: (آب زلال و صاف)؛ و در «رهب»، «باء» تعبیری است از فراوانی لطافت به همراه پیوستگی به همدیگر؛ ترکیب کلی حروف در این واژه بیانگر انسجام ظاهر یک شیء به همراه خالی بودن درون آن است» (جبل، ۲۰۱۰ م: ۸۶۱).

«سید قطب» در تفسیر آیه: «فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيَىٰ وَأَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُ إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ» (انبیاء/۹۰) با اشاره به دلالت معنوی ماده رهب می‌نویسد: «رَغْبَةٌ فِي الرِّضْوَانِ وَرَهْبَةٌ لِلْغَضَبِ، فَقُلُوبُهُمْ وَثِيقَةُ الصِّلَةِ دَائِمَةُ التَّطَلُّعِ» (فی ظلال القرآن، ۱۴۱۲ ق.، ج ۴: ۲۳۹۵). [آنان علاقه مند به خشنودی خدا بودند و از خشم او می‌ترسیدند، دل‌هایشان پیوند استواری با خدا داشت و پیوسته چشم به راه الطاف او بودند].

و نیز «در قرآن کریم، «رهب»: [مصدر] فَعَلَ به معنی «ترس و بیم» آمده است: «اسْأَلْكَ يَدَكُ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجَ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ وَأَضْمُمُ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ» (قصص/۳۲): [و دست خود را در گریبان بر تا بی‌هیچ نقص و مرضی، سفید و روشن بیرون آید و تا از وحشت و اضطراب بیاسایی باز دست به گریبان بر. این دو از جانب خدایت دو برهان است به‌سوی فرعون و فرعونیان که قومی فاسق و نابکارند.] (عمر، ۱۴۲۳ ق.، ۲۱۵).

و همچنین است در آیه: «فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيَىٰ وَأَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُ إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ» (انبیاء/۹۰): [ما هم دعای او

را مستجاب کردیم و یحیی را به او اعطا فرمودیم و جفتش را (که نازا بود) برای او شایسته (همسری و قابل ولادت) گردانیدیم، زیرا آن‌ها در کارهای خیر تعجیل می‌کردند و در حال بیم و امید ما را می‌خواندند و همیشه به درگاه ما خاضع و خاشع بودند.

«و از این ماده است «راهب» به معنی «بیمناک و ترسان»، به این مصداق که راهب صومعه، خالی از شهوت‌هاست، گویا که درونی دارد که از شهوت خالیست». (جبل، ۲۰۱۰ م: ۸۶۳) چنانکه در آیه: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَاْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْتَنُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ» (توبه/۳۴): [ای اهل ایمان، بسیاری از علماء و راهبان (یهود و نصاری) اموال مردم را به باطل طعمه خود می‌کنند و (خلق را) از راه خدا منع می‌کنند و کسانی که طلا و نقره را گنجینه و ذخیره می‌کنند و در راه خدا انفاق نمی‌کنند آن‌ها را به عذابی دردناک بشارت ده]. به رُهبانان اشاره شده است.

«وجل»

در قرآن کریم از ماده «و ج ل» (۴) لفظ مختلف در (۵) آیه آمده است که (۳) آیه مکی و (۲) آیه مدنی است؛ این الفاظ عبارت‌اند از: «تَوَجَّل» (۱ مورد)، «وَجَلَّت» (۲ مورد)، «وَجِلَّةٌ» (۱ مورد)، «وَجِلُونَ» (۱ مورد) (البدر، ۱۳۹۱ ش: ۱۱۵۰).

«راغب اصفهانی» در «المفردات فی غریب القرآن» در توضیح معنای «وجل» آن را «استشعارُ الخوف» (شعور و درک ترس و خوف) معنا می‌کند (المفردات فی غریب القرآن، ۲۰۰۵ م: ۶۶۵).

«التونجی» در بیان معنای ماده «وجل» در قرآن می‌نویسد:

«وَجَلَّتْ: فَزَعَتْ خَوْفًا وَاسْتِعْظَامًا وَهَيْبَةً؛ يُقَالُ: وَجَلَّ يُوَجِّلُ وَيُجَلُّ وَجَلًّا وَمَوْجَلًا: خَافَ، أَوْ اسْتَشْعَرَ بِالْخَوْفِ» (المعجم المفصل فی تفسیر غریب القرآن، ۲۰۰۳ م: ۵۰۷).

«وَجَلَّتْ»: به دلیل وحشت یا بزرگ شمردن یا هیبت امری دچار ترس شدم؛ «وَجَلَّ يُوَجِّلُ وَيُجَلُّ وَجَلًّا وَمَوْجَلًا»: ترسید یا احساس ترس کرد.

«وجل» نوعی خوف است که متعلق آن مخصوصاً مرگ ناگهانی و حیا و خجلتی

است که این مرگ ممکن است با خود همراه داشته باشد (نویا، ۱۳۷۵ ش: ۲۵۷).

از لحاظ صوتی: «واو» معنای شمول و چرخش را می‌افزاید و این ترکیب بیانگر فراگیر بودن است و «جیم» بیانگر جرمی بزرگی است که سخت نیست و «لام» نشان‌دهنده‌ی برجستگی یا استقلال است؛ و مجموع حروف، بر ترس و خوف تمام قلب همراه با لرزان شدن و خشوع، ناظر است (جبل، ۲۰۱۰ م: ۲۳۰۴).

چنانکه «در آیه ذیل، «وَجَلَّ الْقَلْبُ» به معنی «ترسان و لرزان شدن دل» آمده که در بیان کنایی به معنای «دچار خوف و خشیت شدن» دلالت دارد:

«إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ» (الأنفال / ۲): [مؤمنان، تنها کسانی هستند که هرگاه نام خدا برده شود، دل‌هایشان ترسان می‌گردد و هنگامی که آیات او بر آن‌ها خوانده می‌شود، ایمانشان فزون‌تر می‌گردد و تنها بر پروردگارشان توکل دارند]. «وَجَلَّ: [ماضی معلوم] فَعَلَ، ترسید و بیمناک شد؛ دلالت: ترس و بیم» (عمر، ۱۴۲۳ ق: ۴۷۳).

«سید قطب» در بیان حالت «وَجَلَّ الْقَلْبُ» مبتنی بر دلالت معنوی فوق، در تفسیر آیه ۲ سوره انفال می‌نویسد: «إِنَّهَا حَالٌ يَنَالُ الْقَلْبَ مِنْهَا أَمْرٌ يَحْتَاجُ إِلَى الدُّعَاءِ لِيَسْتَرِيحَ مِنْهَا وَيَقْرَأَ وَ هِيَ الْحَالُ الَّتِي يَجِدُهَا الْقَلْبُ الْمُؤْمِنُ حِينَ يَذْكُرُ بِاللَّهِ فِي صَدَدِ أَمْرٍ أَوْ نَهْيٍ فَيَأْتِمُرُ مَعَهَا وَيَنْتَهِي كَمَا يُرِيدُ اللَّهُ وَجَلًا وَتَقْوَى اللَّهِ.» (فی ظلال القرآن، ۱۴۱۲ ق، ج ۳: ۱۴۷۵). [هراس حساسیتی است که از آن کاری به دل دست می‌دهد که نیازمند دعا کردن و کمک طلبیدن می‌گردد تا آسوده و آرام شود؛ حساسیتی است که دل با ایمان دچار آن می‌گردد، بدان هنگام که می‌خواهد کاری بکند یا نکند و به یاد خدا می‌افتد. با آن حساسیت دست به گریبان می‌شود و به چاره‌سازی آن می‌پردازد، ولی سرانجام همان می‌شود که خدا می‌خواهد این تلاش و چاره جوئی نیز از ترس و هراس یزدان به انسان دست می‌دهد].

نتیجه‌گیری

با بررسی کلمات «خوف»، «رعب»، «روع»، «وجل» و «وجل» نتایج زیر قابل استنتاج می‌باشد:

۱- واژه خوف به معنی «تضرع و خشیت که گاه با بیم توأم است» باعث می‌شود بندگان خاشع به رابطه‌ای عاطفی و عمیق با معبود ازلی و ابدی‌شان، دست یابند؛ به گونه‌ای که در سایه ترس باارزش در هر جا و مکان بنده خائف بر رستگاری خویش بیفزاید و در مسیر واژه‌شناسی علمی و مدبرانه ضمن آشنایی با کلمات متشابه و هم‌نشین در سایه خوف دائم و مستمر به راهبی باتقوا و وارسته تبدیل گشته و از هر گونه طغیان و عنان‌گسیختگی و سهل‌انگاری در بندگی دور باشد.

۲- یکی دیگر از کلمات شبیه خوف، لفظ «وجل» است، حالت و احساسی که انسان برخلاف طمأنینه و آرامش نفس، قلبش به غلیان می‌افتد و آرامش خود را از دست می‌دهد. وجل و خوف هر دو باعث اضطراب و ترس انسان است و استفاده از وجل در مورد ترس، استعاره است و اگر بنده ترسش سبک و ضعیف باشد، ورع نامیده می‌شود؛ هرچند این واژه فقط یک‌بار در قرآن آمده است ولی برای شناخت شگفتی‌های آفرینش، شناخت احوال انبیای عظام، تدبر در معارف عمیق قرآنی و لایه‌های معنایی واژگان کتاب الهی تأثیر به سزایی دارد و کلید متقنی برای فلاح و رستگاری بندگان خدا ترس است.

۳- خوانش سرسری و بدون تأمل در قرآن مجید با خوانش مدبرانه و همراه با اندیشه عمیق در لایه‌های پنهان واژگان متشابه و متضاد و معارف نهفته در باطن آیات کتاب الهی، متفاوت است. معناشناسی دقیق و علمی واژگان قرآنی، فهم معنا و مصداق آیات الهی ضمن کسب معرفت شایسته بندگان خائف، باعث می‌شود آنان در سایه ترس باارزش، در برابر عظمت پروردگارشان به یقین ثابتی برسند.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Moharram Ghorbani

Askar Babazadeh

Aghdam

Mehdi Shafae

<https://orcid.org/0000-0002-8389-0111>

منابع

قرآن کریم. (۱۳۷۳) ترجمه: آیت الله ناصر مکارم شیرازی، انتشارات دارالقرآن الکریم (دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی)، چاپ دوم، قم.

نهج البلاغه، امام علی (ع) (۱۳۵۱)، ترجمه و شرح فیض الإسلام، بی نا، تهران.
ابن فارس، أبو الحسین أحمد (۱۴۱۸) *الصاحبی فی فقه اللغة العربیة ومسائلها وسنن العرب فی کلامها*، تحقیق: أحمد حسن بسیج، بیروت: نشر دارالکتب العلمیة، الطبعة الأولى، لبنان.
_____ (۱۹۹۹)، *مقاییس اللغة*، وضع حواشیه ابراهیم شمس الدین، بیروت: دارالکتب العلمیة، لبنان.

البدر، رافد مصطفی (۱۳۹۱)، *الرافد لألفاظ القرآن الکریم*، منشورات ذوی القربی، چاپ اول، قم.
بنت الشاطیء، عایشة عبدالرحمن (۱۹۶۸)، *الإعجاز الیانی للقرآن ومسائل ابن الأرزق*، نشر: دارالمعارف، القاهرة، مصر.

پرچم، اعظم؛ شاملی، نصرالله (۱۳۸۹)، *تداخل معنایی واژگان مترادف در ادبیات جاهلی و واژگان قرآن*، نشریه مطالعات اسلامی علوم قرآن و حدیث، ص ۴۲.
التونجی، محمد (۱۴۲۴)، *المعجم المفصل فی تفسیر غریب القرآن*، بیروت: نشر دار الکتب العلمیة، الطبعة الأولى، لبنان.

التونسی، ابن عاشور بن محمد بن محمد الطاهر (۱۹۸۴)، *التحریر والتنویر: تحریر المعنی السدید وتنویر العقل الجدید من تفسیر الكتاب المجید*، الدار التونسية للنشر، الطبعة الأولى، تونس.
جبل، محمد حسن حسن (۲۰۱۰)، *المعجم الاشتقاقی المؤصل لألفاظ القرآن الکریم*، نشر مکتبة الآداب، الطبعة الأولى، القاهرة.

الجرجانی، سید علی بن محمد بن علی الشریف (۱۴۰۵)، *معجم التعریفات*، تحقیق: ابراهیم الأبیاری، بیروت: نشر دار الکتب العربی، الطبعة الأولى، لبنان.

_____ (۲۰۰۴)، *معجم التعریفات*، تحقیق: محمد صدیق المنشاوی، نشر دارالفضیلة، القاهرة.
الجرجانی، ابوالمحاسن الحسین بن الحسن (۱۳۳۷)، *جلاء الأذهان و جلاء الأحزان (تفسیر گائزر)*، ۱۰ ج، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، تهران.

الراغب الأصفهانی، ابوالقاسم حسین بن محمد (۱۴۲۰)، *تفسیر الراغب الأصفهانی ومقدمته*، تحقیق ودراسة: د. محمد عبد العزیز بسیونی، الناشر: کلیة الآداب بجامعة طنطا، الطبعة الأولى، مصر.

- _____؛ (٢٠٠٥)، *المفردات فی غریب القرآن*، نشر دارالفکر، الطبعة الثالثة، بیروت.
- الزواهره، محمد محمود موسى (٢٠٠٧)، *الفروق اللغویة عند الراغب الأصفهانی فی کتابه المفردات وأثرها فی دلالات الألفاظ القرآنیة*، الرسالة للحصول علی درجة الماجستير فی التفسیر، کلیة الدراسات العليا، الجامعة الأردنية.
- سید قطب، ابراهیم بن حسین الشاربی (١٤١٢)، *فی ظلال القرآن*، بیروت: نشر دارالشروق، الطبعة السابعة عشر، القاهرة.
- شریعتمداری، جعفر (١٣٧٥)، *شرح و تفسیر لغات قرآن*، انتشارات بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، چاپ اول، مشهد.
- الصادی، محمود (١٤١٦)، *الجدول فی اعراب القرآن و صرفه و بیانہ*، نشر دارالرشید، الطبعة الثالثة، دمشق.
- الصالح، الصالح علی و الشیخ سلیمان الأحمد، أمینه (١٤٠١)، *المعجم الصافی فی اللغة العربیة*، الطبعة الأولى، ریاض، المملكة العربیة السعودیة.
- صفوی، پالمر فرانک (١٣٨٧)، *نگاهی تازه به معناشناسی*، ترجمه کورش صفوی، تهران: کتاب ماد.
- الطریحی، فخر الدین (١٣٦٢)، *مجمع البحرین*، تحقیق: سید أحمد الحسینی، انتشارات المكتبة المرتضویة لإحياء الآثار الجعفریة، چاپ سوم، تهران.
- عمر، احمد مختار (١٤٢٣)، *المعجم الموسوعي لألفاظ القرآن الکریم و قراءاته*، مؤسسه سطور المعرفة، الطبعة الاولى، ریاض، المملكة العربیة السعودیة.
- عبدالباقي، فؤاد (١٩٦٧)، *المعجم المُفهرَس لألفاظ القرآن الکریم*، تحقیق: سید رضوان علی الندوی، نشر وزارة التعليم العالی، الكويت.
- عبّاس، حسن (١٩٩٨)، *خصائص الحروف العربیة و معانیها*، منشورات اتحاد الکُتّاب العرب، دمشق، سوريا.
- القرطبی، محمد بن احمد بن ابی بکر بن الفرج (١٣٧٢)، *الجامع لأحكام القرآن*، تحقیق: احمد عبدالعلیم البردونی، نشر دارالشعب، الطبعة الثانية، القاهرة، مصر.
- القیسی، ابو محمد مکّی بن ابی طالب (١٩٨٨)، *تفسیر المشکل من غریب القرآن العظیم علی الایجاز و الاختصار*، تحقیق: هدی الطویل المرعشی، بیروت: نشر دارالنور الاسلامی، الطبعة الأولى، لبنان.

بررسی حوزه معنایی و زیان‌شناسی مواد «خوف»، «روع»، «رهب» و «وجل»...؛ قربانی و همکاران | ۸۷

قهرمانی، علی (۱۳۷۸)، *امثال و حکم مشابه در عربی و فارسی*، انتشارات احرار، چاپ اول، تبریز.
قرشی، سید علی اکبر (۱۳۸۴)، *قاموس قرآن*. (۷ جلد)، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، چاپ دهم، تهران.

المصطفوی، حسن (۱۳۶۸)، *التحقیق فی کلمات القرآن الکریم*، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ اول، تهران.
نویا، پُل (۱۳۷۵)، *تفسیر قرآنی و زبان عرفانی*، ترجمه: اسماعیل سعادت، مرکز نشر دانشگاهی و انتشارات نیل، چاپ اول، تهران.

References

- The Holy Qur'an*. (1994), Translation: Ayatollah Naser Makarem Shirazi, Dar al-Qur'an al-Karim Publications (Office for Islamic History and Knowledge Studies), 2nd edition, Qom. [In Persian]
- Nahj al-Balāgha, Imam 'Alī (a)*. (1972), Translation and Commentary by Fayd al-Islām, n.p., Tehran. [In Persian]
- Al-Mustafawī, Hasan. (1949), *al-Tahqīq fī kalimāt al-Qur'ān al-Karīm*, Ministry of Culture and Islamic Guidance Publications, 1st edition, Tehran. [In Persian]
- Al-Badr, Rāfid Mustafā. (2012), *Al-Rāfid li-alfāz al-Qur'ān al-Karīm*, Dhawī al-Qurbā Publications, 1st edition, Qom. [In Persian]
- Al-Tunji, Muḥammad. (2003), *Al-Mu'jam al-mufaṣṣal fī tafsīr gharib al-Qur'ān*, Beirut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyya, 1st edition, Lebanon. [In Arabic]
- Al-Tūnisī, Ibn 'Āshūr Muhammad ibn Muhammad al-Tāhir. (1984), *Al-Tahrīr wa-l-tanwīr: Tahrīr al-ma'nā al-sadīd wa-tanwīr al-'aql al-jadīd min tafsīr al-kitāb al-majīd*, al-Dār al-Tūnisiyya li-l-nashr, 1st edition, Tunis. [In Arabic]
- Al-Jurjānī, Sayyid 'Alī ibn Muhammad ibn 'Alī al-Sharīf. (1985), *Mu'jam al-ta'rīfāt*, ed. Ibrāhīm al-Abyārī, Beirut: Dār al-Kitāb al-'Arabī, 1st edition, Lebanon. [In Arabic]
- . (2004), *Mu'jam al-ta'rīfāt*, ed. Muhammad Siddīq al-Munshāwī, Dār al-Fadīla, Cairo. [In Arabic]
- Al-Jurjānī, Abū al-Maḥāsīn al-Ḥusayn ibn al-Ḥasan. (1958), *Jalā' al-adhhān wa jalā' al-aḥzān (Tafsīr Gāzur)*, 10 vols., Tehran University Press, 1st edition, Tehran. [In Persian]
- Al-Rāghib al-Isfahānī, Abū al-Qāsim Husayn ibn Muhammad. (1999), *Tafsīr al-Rāghib al-Isfahānī wa-muqaddimatuh*, ed. and study by Muḥammad 'Abd al-'Azīz Bisayūnī, Faculty of Arts, Tantā

- University, 1st edition, Egypt. [In Arabic]
- . (2005), *Al-Mufradāt fī gharib al-Qurʾān*, Dār al-Fikr, 3rd edition, Beirut. [In Arabic]
- Al-Zawāhirah, Muhammad Mahmūd Mūsā. (2007), *al-Furūq al-lughawiyya ʿinda al-Rāghib al-Isfahānī fī kitābihi al-Mufradāt wa atharuhā fī dalālāt al-alfāz al-Qurʾāniyya*, M.A. thesis in Tafsīr, Graduate School, University of Jordan. [In Arabic]
- Al-Sāfi, Mahmūd. (1995), *al-Jadwal fī iʾrāb al-Qurʾān wa ṣarfihī wa bayānihi*, Dār al-Rashīd, 3rd edition, Damascus. [In Arabic]
- Al-Sālih, al-Sālih ʿAlī & al-Shaykh Sulaymān al-Ahmad, Amīna. (1981), *al-Muʿjam al-Sāfi fī al-lughah al-ʿarabiyya*, 1st edition, Riyadh, Kingdom of Saudi Arabia. [In Arabic]
- Al-Turayhī, Fakhr al-Dīn. (1943), *Majmaʿ al-Baḥrayn*, ed. Sayyid Aḥmad al-Husaynī, al-Maktabah al-Murtadawiyya li-Ihyāʾ al-Āthār al-Jaʿfariyya Publications, 3rd edition, Tehran. [In Persian]
- Abd al-Bāqī, Fuʾād. (1967), *al-Muʿjam al-mufahras li-alfāz al-Qurʾān al-Karīm*, ed. Sayyid Ridwān ʿAlī al-Nadwī, Ministry of Higher Education, Kuwait.
- Abbās, Hasan. (1998), *Khasāʾis al-hurūf al-ʿarabiyya wa maʿānīhā*, Arab Writers Union Publications, Damascus, Syria. [In Arabic]
- Al-Qurtubī, Muhammad ibn Ahmad ibn Abī Bakr ibn al-Faraj. (1952), *al-Jāmiʿ li-ahkām al-Qurʾān*, ed. Ahmad ʿAbd al-ʿAlīm al-Bardūnī, Dār al-Shaʿb, 2nd edition, Cairo, Egypt. [In Arabic]
- Al-Qaysī, Abū Muhammad Makkī ibn Abī Tālib. (1988), *Tafsīr al-mushkil min gharib al-Qurʾān al-ʿazīm ʿalā al-tjāz wa-l-ikhtiṣār*, ed. Hudā al-Tawīl al-Murʾashī, Beirut: Dār al-Nūr al-Islāmī, 1st edition, Lebanon. [In Arabic]
- Bint al-Shātī, ʿĀʾisha ʿAbd al-Rahmān. (1968), *Al-Iʿjāz al-bayānī li-l-Qurʾān wa masāʾil Ibn al-Arzaq*, Dār al-Maʿārif, Cairo, Egypt. [In Arabic]
- Ibn Fāris, Abū al-Husayn Aḥmad. (1997), *Al-Ṣāhibī fī fiqh al-lughah al-ʿarabiyya wa masāʾilihā wa sunan al-ʿArab fī kalāmihā*, ed. Ahmad Hasan Basbaj, Beirut: Dār al-Kutub al-ʿIlmiyya, 1st edition, Lebanon. [In Arabic]
- . (1999), *Maqāyīs al-lughah*, annotated by Ibrāhīm Shams al-Dīn, Beirut: Dār al-Kutub al-ʿIlmiyya, Lebanon. [In Arabic]
- Jabal, Muhammad Hasan Hasan. (2010), *al-Muʿjam al-ishtiṣāqī al-muʾassal li-alfāz al-Qurʾān al-Karīm*, Maktabat al-Ādāb, 1st edition, Cairo. [In Arabic]
- Nouya, Paul. (1996), *Qurʾānic Exegesis and Mystical Language*, tr. Esmāʿīl Saʿādat, Markaz-e Nashr-e Dānishgāhī & Nīl Publications, 1st edition, Tehran. [In Persian]

- Parcham, A'zam; Shāmilī, Nasrallāh. (2010), "Semantic Overlap of Synonymous Words in Jāhilī Literature and the Vocabulary of the Qur'an," *Journal of Islamic Studies on the Qur'an and Hadīth Sciences*, p. 42. [In Persian]
- Qahramānī, 'Alī. (1999), *Proverbs and Similar Sayings in Arabic and Persian*, Ahrār Publications, 1st edition, Tabriz. [In Persian]
- Qurashī, Sayyid 'Alī Akbar. (2005), *Qāmūs al-Qur'ān* (7 vols.), Dār al-Kutub al-Islāmiyya Publications, 10th edition, Tehran. [In Persian]
- Sayyid Quṭb, Ibrāhīm ibn Ḥusayn al-Shāribī. (1991), *Fī ṣilāl al-Qur'ān*, Beirut: Dār al-Shurūq, 17th edition, Cairo. [In Arabic]
- Sharī'atmadārī, Ja'far. (1996), *Sharḥ wa tafsīr lughāt Qur'ān*, Islamic Research Foundation of Āstān Quds Raḍawī Publications, 1st edition, Mashhad. [In Persian]
- Safavi, Palmer Frank. (2008), *A Fresh Look at Semantics*, tr. Kourosh Safavi, Tehran: Ketāb-e Mād. [In Persian]
- Umar, Ahmad Mukhtār. (2002), *al-Mu'jam al-mawsū'ī li-alfāz al-Qur'ān al-Karīm wa qirā'ātih*, Sutoor al-Ma'rifah Foundation, 1st edition, Riyadh, Kingdom of Saudi Arabia. [In Arabic]

استناد به این مقاله: قربانی، محرم، بابازاده اقدم، عسگر، شفایی، مهدی. (۱۴۰۴). بررسی حوزه معنایی و زبانشناسی مواد «خوف»، «روع»، «رهب» و «وجل» در قرآن کریم، دو فصلنامه علمی سراج منیر، ۱۶(۵۰)، ۶۱-۸۸. DOI: 10.22054/ajsm.2024.77465.1994

Seraje Monir is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.